

היוצאים בשאלה - מנפילה בין הכיסאות להזדמנות

אמתית¹

משה שנפלד

בשנים האחרונות אנו עדים להתרחבות משמעותית בהיקפה של תופעת העזיבה של העולם החרדי. יוצאי הקהילה החרדית שביקשו להשתלב בחברה הישראלית הרחבה נדרשו, עד לא מכבר, להתמודד בכוחות עצמם עם האתגרים המורכבים הכרוכים במסע זה – דוגמת השלמת פערי ההשכלה הנובעים מלימודיהם במערכת החינוך החרדית. העוזבים את הקהילה החרדית "נפלו בין הכיסאות" ונאלצו להשלים את החסר בלימודיהם בכוחות עצמם וללא סיוע מן הרשויות הרלוונטיות. בעקבות פעילות של עמותת "יוצאים לשינוי" ושל חברת הכנסת היוצאת, עדי קול, השתנתה המגמה והתקבלה שורת החלטות המשוות את זכויותיהם של יוצאי המגזר החרדי לאחיהם שנותרו חרדים ומקנה להם כלים להשתלבות יעילה בחברה הישראלית.²

מצב ההשכלה הכללית בחברה החרדית בישראל

במהלך העשורים האחרונים הקהילה החרדית עוברת תהליכי התבדלות והקצנה. אל האלמנט האינדואולוגי העומד בבסיסה של 'חברת הלומדים' החרדית – קרי, המרכזיות של לימוד התורה – הצטרפו גם שיקולים קהילתיים-חברתיים, המבקשים לשמר את הקהילה באמצעות צמצום החשיפה של חבריה לעולם ה'חילוני'. תפיסות אלה הביאו להטלת הגבלות חמורות על ההשכלה הכללית המוקנית לתלמידי מערכת החינוך החרדי, עד כדי שלילה כמעט מוחלטת שלה.

לפי נתוני משרד החינוך, כבר בכיתות א'-ח' רק 59% מן התלמידים החרדיים לומדים תוכנית ליבה מלאה, 16% נוספים לומדים 75% מהתכנית ו-25% לומדים רק 50% ממנה (וייסבלאי, 2012). הנתונים אינם מפולגים באופן רשמי בין בני לבנות, אולם מנתונים אחרים עולה כי

משה שנפלד הוא בוגר מערכת החינוך החרדית. למד בישיבת חברון בגבעת מרדכי. לאחר שיצא בשאלה שירת כלוחם ומפקד במערך הנ"מ וכיום הוא בוגר תואר ראשון תלת חוגי בפיזיקה מתמטיקה ומדעי המחשב באוניברסיטה העברית שבגבעת רם. הוא אחד המקימים של עמותת יוצאים לשינוי, הפועלת להבטחת זכויות היוצאים בשאלה ומכהן כיושב הראש שלה.

1 מאמר זה עוסק בבוגרי המגזר החרדי שבחרו לעזוב אותו ולהשתלב בחברה הישראלית, בין כדתיים ובין כמסורתיים או כחילונים, ללא כל התייחסות לאמונות הדתיות שלהם. לאורך המאמר נעשה שימוש חוזר בביטוי "יוצאים בשאלה", שהפך לכינוי המקובל למי שנולדו כדתיים או חרדים ועזבו את המגזר, למרות שהוא עלול להטעות בהכללה שבו.

2 המאמר מבוסס על נייר העמדה שפרסמה עמותת יוצאים לשינוי בשנת 2012, תחת הכותרת "יוצאים בשאלה – צרכים ודרכי פתרון". <https://docs.google.com/file/d/0BwYRwCXVR13tZS1yLXdwVE1FYU0/edit>

בקרב הבנות שיעור הלומדות לימודים מלאים בבית הספר היסודי הוא קרוב למאה אחוז. משמעות הדבר היא שכ-80% מהבנים אינם זוכים ללימודי ליבה מלאים כבר בשלב מוקדם זה. גם הלימודים המתקיימים בפועל חלקיים מאוד: מתמטיקה ועברית – הנושאים הנפוצים ביותר – נלמדים על ידי 82% מתלמידי החינוך החרדי, אך, לעומת זאת, רק 56% מהם לומדים אנגלית ורק 30% לומדים מדעים וטכנולוגיה. רמת הלימודים בעייתית אף היא, עקב היעדר השכלה מתאימה של המורים וייחוס חשיבות מעטה לנושא מצד ההנהלה. מרבית מוסדות החינוך החרדיים מסרבים להשתתף במבחני המיצ"ב, ומשרד החינוך מסרב לפרסם את התוצאות של המוסדות המשתתפים במבחנים אלה. בקרב הבנים לימודי המתמטיקה כוללים ברוב המקרים את ארבע פעולות החשבון, שברים ואחוזים, ולעתים יש הרחבה מעטה על בסיס העדפה אישית של המורה (וייסבלאי, 2012).

מצב בעייתי זה מחמיר בצורה דרמטית עם סיום בית הספר היסודי. אז מתחילים הבנים את לימודיהם ביעולם הישיבות, שם הם נדרשים להקדיש את מלוא זמנם ללימודי יהדות והלכה (בעיקר תלמוד בבלי), ואילו לימודי החול' נפסקים לחלוטין. תוכנית לימודים ייחודית – וחד ממדית – זו אף עוגנה בחקיקה בשנת 2008 (חוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, התשס"ח-2008). קל להסיק מכך שרמת ההשכלה הכללית של בוגרי הישיבות החרדיות דומה אפוא לזו של ילד בתחילת חטיבת הביניים.

למעשה, גם בקרב הבנות – אשר רוכשות, לכאורה, השכלה כללית במהלך לימודיהן ב'סימינרים' החרדיים – המצב עגום. בשנים 2008-2010 ניגשו לבחינות הבגרות כ-93% מתלמידי בתי הספר של החינוך הממלכתי והממ"ד, מתוכם כ-80% סיימו אותן עם לפחות 14 יחיל מתוך 20 נדרשות, ו-67% היו זכאים לתעודה מלאה. לעומת זאת, בקרב הבנות במגזר החרדי פחות מ-50% ניגשו לבחינות הבגרות, ורק כ-20% מהן זכו לתעודת בגרות מלאה (משרד החינוך, 2011).

מטבע הדברים, לפערי ההשכלה הללו השלכות דרמטיות על בוגרי החינוך החרדי המבקשים להשתלב בשוק התעסוקה באופן משמעותי. בסקר שנערך עבור מפת"ח (מרכזי פיתוח תעסוקת חרדים) בקרב הפונים, ציינו כמחצית מהנשאלים את היעדר המקצוע, היעדר הניסיון בעבודה והיעדר ידע באנגלית כגורמים המקשים על מציאת עבודה; כשליש הצביעו על היעדר ידע בתחומי המתמטיקה והמחשבים; וכשליש נימקו את הקושי בהיעדר ידע לגבי הדרך לחפש עבודה ולהתאים את העבודות לפרט, כלומר כיצד לבחור עבודה שמתאימה להם (סופר-פורמן, 2007).

יציאה בשאלה – היקף התופעה, אתגרים מיוחדים

עד לאחרונה לא התבצע מחקר כמותי מסודר, שמטרתו להעריך את סדרי הגודל של תופעת היציאה בשאלה. הניסיון הראשון לכמת תופעה זו בצורה מסודרת נעשה על ידי עמותת יוצאים לשינוי, בהתבסס על נתוני 'הסקר החברתי' של הלמיס, במסגרתו התבקשו הנדגמים להגדיר את מידת הדתיות שלהם בעת עריכת הסקר, וכן את מידת הדתיות של הבית שבו גדלו (נכון לגיל 15).

מנתוני הסקר – קרי, ניתוח 'מידת הדתיות' הנוכחית של הנדגמים שהשיבו כי גדלו בבית חרדי – עולה כי היקף העזיבה של הקהילה החרדית גדל במהלך השנים, הן במספרים מוחלטים והן באופן יחסי, וכי הוא מגיע בשנים האחרונות עד כדי כ-10% משנתון חרדי ממוצע. לבקשת חברת הכנסת קול, ביצעה הלמ"ס לפני כשנה את אותו הניתוח. התוצאות מלמדות על כך שהשיעור הממוצע של בני ה-20 עד 40 שנולדו בבית חרדי ועזבו את הקהילה הוא כ-7.8%, שהם לפחות כ-1,000 איש בשנה בהתחשב בגודלם של השנתונים האחרונים (כיוון שהנתון של הלמ"ס עוסק בממוצע על פני שני עשורים, נראה שההיקף משמעותי עוד יותר, שכן אחוז היוצאים גדל במהלך השנים).

עזיבת הקהילה החרדית מובילה במקרים רבים לנתק בין היוצא ומשפחתו החרדית, וכאשר מדובר על 'יציאה בשאלה' ועזיבה מוחלטת של הדת, נתק זה אף עשוי להגיע עד כדי 'ישיבת שבעה' על 'הבן האובד'. גם במקרים שבהם הנתק אינו מוחלט, נדירים המקרים שבהם היוצאים זוכים לתמיכה כלשהי ממשפחתם – אם בשל חוסר יכולת כלכלית ואם מתוך סירוב להעניק לגיטימציה לדרכם החדשה (שני, 2005). מטבע הדברים, הניתוק הדרמטי מהסביבה החברתית ומהמשפחה, והעדר תמיכה כלשהי בצעדיהם הראשונים של היוצאים בשאלה בעולם החוץ-חרדי, מציבים בפניהם אתגרים מורכבים.

האתגרים המשמעותיים ביותר נובעים מפערי ההשכלה שמהם סובלים היוצאים בשאלה, כמו כל חרדי המבקש להיכנס לעולם ההשכלה הגבוהה או להשתלב בשוק התעסוקה. משמעות הדבר היא שהיוצא נאלץ לפלס את דרכו בכוחות עצמו וללא כל תמיכה, כאשר הוא לכוד במעגל קסמים בעייתי: בהיעדר השכלה הוא אינו יכול למצוא תעסוקה בעלת אופק השתכרות ממשי, ואולם המצוקה הכלכלית אינה מאפשרת לו להשלים את פערי ההשכלה ולהשתלב בהצלחה בשוק התעסוקה. לכך מצטרפים, כמובן, הקשיים הנובעים מהפערים התרבותיים, הקושי הנפשי שבאובדן התמיכה המשפחתית ועוד.

אחריות המדינה כלפי היוצאים

מאמר קצר זה יוצאת מנקודת הנחה שלפיה הסיוע בהשלמת הפערים לבוגרי המגזר החרדי הוא אינטרס ברור של מדינת ישראל, שכן שילוב אוכלוסייה צעירה, איכותית ובעלת מוטיבציה בצבא, במערכת ההשכלה הגבוהה ובשוק התעסוקה יתרום לחברה כולה. מעבר לכך, נראה שעל המדינה מוטלת חובה – למצער, במישור המוסרי – לסייע ליוצאים להתגבר על פערי הידע והתרבות שצברו, משום שהיא זו שאפשרה מלכתחילה את היווצרותם של פערים אלה באמצעות מתן אוטונומיה מוחלטת למערכת החינוך החרדית.

ראוי להזכיר גם את עקרון השוויון, המוביל למסקנות דומות. בשנים האחרונות הקימה המדינה מערכי סיוע שנועדו לעודד השתלבות של הקהילה החרדית בשוק העבודה באמצעות מנגנונים שונים, המסייעים לחרדים לגשר על פערי הידע שצברו. זוהי, כמובן, מגמה מבורכת,

אלא שכך נוצר מצב אבסורדי: המדינה מכירה אמנם באחריותה לסגירת הפערים של בוגרי מערכת החינוך החרדית, אלא שהיא מונעת את הסיוע דווקא מאלה שבחרו לצאת למסע המורכב, לשרת בצה"ל ולהשתלב בחברה הישראלית באופן מלא. מדובר כמובן בהבחנה משוללת הגיון, הפוגעת באופן ממש בוכותם של היוצאים ליחס שוויוני.

הטיפול בפערי השכלה³

סקירת המצב הקיים והצרכים

הבעיה הראשונית, שבה נתקלים בוגרי המגזר החרדי, היא מציאת מסגרת מתאימה להשלמת הפערים. כיוון שמרבית המכינות הקדם-אקדמיות אינן מותאמות לתלמידים הסובלים מפערי ידע משמעותיים כל כך, רמתן ההתחלתית גבוהה מדי לבוגר ישיבה ואינה מאפשרת לו להשתלב בהן. בחלק מהמכינות אף נדרש ציון פסיכומטרי לצורך קבלה אליהן, דבר המציב מכשול נוסף בדרכו של היוצא בשאלה, שכן מרבית קורסי ההכנה לבחינה הפסיכומטרית אינם מותאמים לתלמידים נעדרי כל רקע באנגלית.

על חוסר ההתאמה של המכינות הקדם-אקדמיות לצורכי בוגרי מערכת החינוך החרדי עמד גם ירום אריאב, [הממונה על התקציבים במשרד האוצר בעבר, שחיבר דוח על עניין זה]: 'לאוכלוסייה זו [החרדית מ.ש.] מאפיינים ייחודיים: הבאים מקרבה הם חסרי רקע מינימלי בלימודים כלליים (גברים), בעלי רקע לימודי נרחב אך ללא הכרה פורמלית (נשים)... רקע סוציו-אקונומי נמוך מאוד... ועוד. כתוצאה מכך נדרשת התייחסות ייחודית לאוכלוסייה זו, השונה מזו הניתנת לאוכלוסייה הכללית, בעוד כיום היחס לאוכלוסיות אלו דומה. **יש להכיר בצורך למכינה דיפרנציאלית לאוכלוסייה זו ולייצר מערכת מותאמת מבחינה מנהלתית ולימודית לסטודנט החרדי ולהגדיר מעטפת סיוע ייחודית'** (אריאב, 2010). בנוסף לפערי הידע, תלמידי הישיבה לשעבר מגיעים כשהם מצוידים בהרגלי למידה מרשימים, אלא שהרגלים אלה אינם מתאימים בהכרח לעולם האקדמי. חוסר ההיכרות של היוצאים בשאלה עם האקדמיה והמסלולים השונים הקיימים בה מעצים אף הוא את קשיי ההשתלבות שלהם (מלחי, כהן וקאופמן, 2008).

מעבר לקושי האינהרנטי הכרוך בהשלמת פערי השכלה כה מהותיים, על היוצא בשאלה להתמודד במהלך השלמת הבגרויות גם עם אתגרים כלכליים לא פשוטים. אמנם משרד החינוך מסייע במקרים רבים במלגות לימודים לתלמידים במכינות, אך מלגות מחיה כמעט שאינן ניתנות – למעט מכסה מוגבלת שמעניק הצבא לחיילים משוחררים. מאחר שהלימודים במכינות תובעניים מאוד, בוודאי עבור יוצאים בשאלה בעלי ידע ראשוני דל במיוחד, הם אינם מאפשרים

3 למרות שתופעת היציאה בשאלה נפוצה גם בקרב נשים, מרבית העיסוק בנושא פערי הידע מתמקד בגברים, בגלל ההבדל העצום בין רמת הלימודים של הבנים והבנות במגזר החרדי. בעוד הבנות לומדות לימודי ליבה גם במהלך שנות התיכון ואף נבחרות ברמה של תעודת בגרות חלקית, הבנים מפסיקים ללמוד בכיתה ח' ולכן הקושי שלהם גדול בהרבה.

לתלמיד לעבוד בצורה מסודרת במקביל ללימודים, מבלי שהדבר יפגע בצורה משמעותית באיכות הלמידה שלו. כיוון שמרבית היוצאים בשאלה נאלצים להתקיים בלא סיוע כלכלי מההורים, ובנוסף נזקקים למסלול השלמת בגרויות ארוך מהרגיל (כמפורט לעיל), רבים מתקשים לעמוד אפילו בהוצאות המחיה הבסיסיות בתקופה זו. כפועל יוצא, הם נאלצים להשלים את הבגרויות בלימודי ערב במכונים פרטיים תוך כדי עבודה, או לדחות את השלמת הבגרויות לטובת עבודה וחיסכון לצרכי קיום, מה שפוגע ביכולתם להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה.

גם בני המזל שהצליחו להשלים את לימודיהם במכינה קדם-אקדמית, עודם רחוקים מן הארץ האקדמית המובטחת. מאחר ומטבע הדברים קשה מאוד להשלים בשנה או שנתיים את חומר הלימודים שנרכש, בדרך כלל, בחטיבה ובתיכון ולהגיע להישגים העומדים ברף הקבלה האוניברסיטאי, שערי האוניברסיטאות נותרים נעולים בפני רבים מבוגרי המגזר החרדי. בנוסף לקושי בהשגת ציוני בגרות מספקים, מהווה לעתים המבחן הפסיכומטרי מכשול בלתי עביר מבחינת בוגרים אלה, שכן רבים מהם לא הכירו אפילו את אותיות ה-ABC עד הגיעם לגיל עשרים. כתוצאה מכך, גם לאחר השלמת הבגרויות רבים מהיוצאים מתקשים להתקבל ללימודים במוסדות אקדמיים מובילים – שלא לדבר על מסלולים מבוקשים ותוכניות מצטיינים – והם נאלצים לוותר כליל על רעיון ההשכלה הגבוהה, לבחור במסלול שתואם פחות את היכולות שלהם או ללמוד במוסד פרטי בעל דרישות קבלה פחותות, אשר גובה, לרוב, גם שכר לימוד גבוה בהרבה – מה שמציב אותו, לא פעם, מחוץ להישג ידם.

מסלולי סיוע קיימים לאוכלוסייה החרדית⁴

במהלך העשור האחרון החל גל ניסיונות לשילוב הקהילה החרדית בשוק התעסוקה ובעולם ההשכלה הגבוהה, מתוך הבנה שבמצב הקיים היא מהווה עול כלכלי עצום על קופת המדינה. המגמה זכתה לדחיפה משמעותית בעקבות דו"ח הוועדה לשינוי חברתי כלכלי - ועדת טרכטנברג (טרכטנברג, 2012), אשר זיהתה את פערי ההשכלה של החרדים כחסם העיקרי המונע את השתלבותם במשק הישראלי. בשנים האחרונות הוקמו מנגנונים שונים לצורך סיוע במשימת שילוב זו,⁵ אשר זכתה לתשומת לב מיוחדת מאז כינון הממשלה בכנסת ה-19,⁶ כדלקמן:

- עידוד הלימודים במכינות הקדם-אקדמיות המשתייכות למוסדות לימוד אוניברסיטאיים כגון האוניברסיטה העברית, או למוסדות חרדיים כמו המכללה החרדית, הקמפוס החרדי של מכללת קריית אונו ועוד (אריאב, 2010). מכינות אלו מאפשרות לתלמיד החרדי להשלים את פערי הידע שלו מן הבסיס, על ידי התאמת תוכנית הלימודים לידע ולהרגליו

4 פירוט נרחב על המסלולים, ניתן למצוא במסמך שהכין מרכז המחקר והמידע של הכנסת, לבקשת חברת הכנסת היוצאת עדי קול ועמותת יוצאים לשינוי, תחת הכותרת – 'תוכניות סיוע ממשלתיות לאנשים מרקע חרדי' <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03475.pdf>

5 בגיליון קודם של גדיש ניתן למצוא סקירה מפורטת של הנושא.

6 ראו, למשל, החלטת ממשלה מספר 638, מיום 28.07.2013.

הלמידה של בוגר מערכת החינוך החרדית הממוצע.

- מיסוד מערך מלגות מקיף, המתוקצב בחלקו על ידי המדינה, במטרה להקל את העול הכלכלי שבהשלמת לימודים בשלב מאוחר יחסית של החיים. החשובות שבמלגות אלה הן מלגת משרד החינוך, והלוואה, ההופכת בחלקה למענק בסיום הלימודים, שמעניקה קרן קמ"ח. בנוסף לכך, מוסדות פרטיים שונים, דוגמת קרן ידידות טורונטו ותוכנית חלמי"ש, מעניקים לסטודנטים החרדיים סיוע כלכלי שהיקפו נע בין שכר לימוד חלקי לבין כיסוי מלוא שכר הלימוד ואף מתן מלגת קיום.
- תקצוב מיוחד שהמדינה נותנת במסגרת תוכניות המחירים למוסדות הלימוד, מעבר לסכומי הכסף המועברים לתקצוב כלל הסטודנטים, במטרה לסייע למוסדות אקדמיים לשלב בהצלחה את הסטודנטים החרדים. חלק מהסיוע מיועד להקמת תשתיות מתאימות, כמו בניינים נפרדים ללימודי בנים ובנות (כך במכינה החרדית של האוניברסיטה העברית), אך חלק משמעותי ממנו מיועד למימון תגבורים ושיעורי עזר ייעודיים לתלמידים החרדים.
- תוכנית 'ראויים לקידום' של האגודה לקידום החינוך, ה'מאפשרת למועמדים לנסות ולהתקבל למערך הלימוד האקדמי בדרך אחרת, הנוספת לדרך הרישום הרגילה – על בסיס העדפה מתקנת – על פי סולם ניקוד הנקבע על סמך פרמטרים, הכוללים התייחסות לרקע האישי של כל מועמד והאירועים שהתרחשו בעת לימודיו בתיכון' (האגודה לקידום החינוך). הנקודות מתקבלות על בסיס מספר קריטריונים, שהעיקרי שבהם, מבחינת בוגרי מערכת החינוך החרדית, הוא רמת הלימודים בתיכון. כיוון שכך, התוכנית רלוונטית גם ליוצאים בשאלה וחלקם נעזרים בה (אם כי המודעות לאפשרות הזו נמוכה למדי).

מסלולי סיוע קיימים ועתידיים המיועדים ליוצאים בשאלה

עד לפני כשנתיים היו מרבית מסלולי הסיוע שפורטו לעיל חסומים בפני מי שאינם חיים כיום כחרדים. הדבר נבע ממספר טעמים: בכל הקשור למסלולי הלימוד הנפרדים לחרדים, הייתה זו תוצאה של הדרישה, הלגיטימית כשלעצמה, ליצור סביבה אקדמית המתאימה לאורח החיים החרדי. באשר ליתר ההטבות, הפליית יוצאי הקהילה החרדית לא נבעה, בדרך כלל, מהקריטריונים עצמם, אלא מהיעדר אכיפה שלהם – אם בשל חוסר מודעות של נותני השירות לקהילת היוצאים ואם בשל סירוב של הדרג הביצועי (שמורכב ברובו מחרדים) לסייע ליוצאים בשאלה.

כך, למשל, בתכנית המחירים, נקבע הקריטריון הבא: 'מי שלמד מכתה ט' ועד י"ב במוסד חינוך תרבותי ייחודי כהגדרתו בחוק מוסדות חינוך תרבותיים יחודיים, תשס"ח-2008 או במוסד בעל אורחות דת ותפיסת עולם חרדית, המצוי בפיקוח משרד החינוך'. ניתוח פשוט מלמד כי יוצאי המגזר החרדי העומדים בקריטריון זה זכאים לסיוע הממשלתי – יהיו אורח חייהם ותפיסת עולמם הנוכחיים אשר יהיו. אף על פי כן, לאורך שנים ארוכות התעלמו הרשויות הרלוונטיות מן

היוצאים, שלא היו מאוגדים וקולם כמעט שלא נשמע, והגבילו את התוכנית האמורה, כמו גם מנגנוני סיוע נוספים, למועמדים ששמרו על אורח חייהם החרדי. חשוב לציין שבשונה מהחרדים, היוצאים בשאלה אינם נזקקים למוסדות נפרדים, להיפך – הם מבקשים להיטמע בתוך מערכת החינוך הכללית בהקדם, והסיוע שלו הם נזקקים בא לידי ביטוי אך ורק בסיוע לסגירת הפערים. כיוון שכך, העלות של שילוב יוצא בשאלה במערכת ההשכלה נמוכה באופן משמעותי מזו הנדרשת עבור החרדי, כאשר כל ההוצאות החריגות עבור תשתיות ייחודיות אינן רלוונטיות. הדבר מעצים, כמובן, את האבסורד שבהתעלמות המתמשכת של הרשויות מאוכלוסיית היוצאים.

אכן, במהלך השנתיים האחרונות, מאז הקמתה של עמותת יוצאים לשינוי, חל שינוי דרמטי בהקשר זה. בתמיכתה הפעילה והנמרצת של חברת הכנסת התשע עשרה עדי קול, העלתה העמותה על סדר היום את הצורך בקידום שילובם המוצלח של היוצאים בחברה הישראלית, וקידמה שורה של הסכמות מול הות' ומשרד החינוך. בעקבות הסכמות אלה, נפתחו בפני היוצאים בשאלה מסלולים אקדמיים מותאמים המספקים מענה ייעודי לצרכיהם:

- הות' קיבלה החלטה לממן שיעורי עזר גם עבור היוצאים בשאלה, בכפוף להגשת תוכנית מתאימה על ידי מוסדות הלימוד. תוכנית שכזו כבר הגישה המכינה הקדם אקדמית של האוניברסיטה העברית, שבה לומדים השנה מספר יוצאים בשאלה, ומדיניות סיוע דומה אימצה גם המכינה של אוניברסיטת תל אביב.
- משרד החינוך אישר למכינות הקדם-אקדמיות להרחיב את מסלול קדם המכינה שלהם, המיועד לחסרי תעודת בגרות, כך שיכלול סדנה מיוחדת להשלמת פערים עבור בוגרי מערכת החינוך החרדית.
- התקבלה החלטה חד משמעית שלפיה היוצאים בשאלה זכאים לכל המלגות שמעניקים משרדי הממשלה לחרדים המבקשים להשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה. בפרסומים החדשים של מלגת משרד החינוך הדבר צוין במפורש, אם כי קרן קמ'ח, המנוהלת בידי חרדים, עדיין מערימה קשיים על היוצאים בשאלה המבקשים לקבל את המלגה.

מעבר למנגנוני סיוע אלה, מן הראוי להזכיר גם את עמותת ה.ל.ל. המסייעת ליוצאים בשאלה אשר עברו את תהליך הקבלה לעמותה, ומעניקה להם מלגות לימודים. זהו הסיוע הכספי היחיד המיועד באופן ישיר ליוצאים בשאלה ולא כספיח של הסיוע הניתן לחרדים.

מבלי להמעיט בחשיבות הצעדים שכבר נעשו על מנת לסייע ליוצאים בשאלה להשלים את הפערים שצברו ולהשתלב במערכת ההשכלה הגבוהה, עדיין נדרשים שינויים רבים כדי להביא למצב שבו התואר הראשון יהיה בהישג ידם של כל היוצאים בשאלה. התוכניות לעתיד כוללות הרחבה של מסגרת הסיוע ליוצאים, מהמכינות של האוניברסיטה העברית ואוניברסיטת תל אביב אל שאר המוסדות, המשך הסיוע אל מעבר לתקופת המכינה גם במהלך התואר הראשון והקמת מסלולי ליווי ייחודיים למצטיינים. בנוסף לכך, קיים צורך דחוף בקבלת סיוע מקרנות פרטיות עבור מלגות קיום, שכן ככל שהקשיים במישור האקדמי ילכו ויפתרו, תהפוך בעיית המימון למחוסם העיקרי בפני שילוב היוצאים במערכת ההשכלה הגבוהה.

סיכום

ההיקף המתרחב של תופעת היציאה בשאלה, הפך את המשימה של שילוב היוצאים בחברה הישראלית לבערת במיוחד. הפערים ההשכלתיים והתרבותיים איתם הם מתמודדים, דומים לאלו המקשים על החרדים לעשות זאת. אולם, בעוד שהמדינה השכילה להכיר בקושי הזה בכל הקשור לחרדים – ואף פיתחה מספר רב של מסלולי סיוע, שנועדו להקל על השתלבותם במערכת ההשכלה הגבוהה – עד לא מכבר, לא זכו היוצאים להכרה בצרכיהם הייחודיים.

רק בתקופה האחרונה החלה המגמה של הרחבת הסיוע גם לבעלי רקע חרדי שאינם משתייכים עוד לקהילה החרדית, מתוך הבנה שמדובר בחובה ואינטרס של המדינה. אנו מקווים לראות את המגמה מתרחבת, על מנת למצות את היכולות של ציבור היוצאים בשאלה כאזרחי המדינה ומתוך אמונה בזכותם של אנשים לחיות בהתאם לתפיסת עולמם, מבלי שעברם החרדי ימנע מהם להשתלב בהצלחה בחברה הישראלית. השנים הקרובות יעניקו לנו הזדמנות לחקור את תהליך ההטמעה של מסלולים אלו בקרב היוצאים בשאלה, ולערוך בהם מקצה שיפורים מתמיד על מנת להבטיח תוצאות מיטביות.

מקורות:

אריאב, י' (2010). הוועדה לבחינת פעילות המכינות הקדם אקדמיות, דוח מסכם. מדינת ישראל – משרד החינוך.

ברזילאי, ש' (2001). **דרך החול: יציאה לשאלה' מהחברה החרדית והשתקפותה הדיאכרונית בסיפורי חיים**. ירושלים.

האגודה לקידום החינוך. 'ראויים לקידום'. נשלף ב-16/5/2014.
<http://www.kidum-edu.org.il/he/projects-specials-h/reuim-h>
החלטת הממשלה מספר 638, מיום 28.07.2013. שילוב חרדים ובני מיעוטים בשירות צבאי ואזרחי לצורך שילובם בשוק העבודה וליצירת שוויון בנטל הביטחוני והכלכלי.

וייסבלאי, א' (2012). **לימודי תכנית הליבה במערכת החינוך החרדית**. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

חוק מוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים, התשס"ח 2008. נשלף ב-16/5/2014.
http://www.knesset.gov.il/privatelaw/data/17/3/239_3_3.rtf
סרכטנברג, מ' (2011). דוח הוועדה לשינוי חברתי כלכלי. ירושלים.

מלחי א', כהן ב', קאופמן ד' (2008). **חרדים לעתידם: עמדות וחסימים ביחס ללימודים גבוהים במגזר החרדי**. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.

משרד החינוך (2011). נתוני בחינות לבוגרי תשיע. נשלף ב-16/5/2014.
<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Exams/Netunim/Thashav/OpenStatistic2010.htm>

סופר-פורמן, ח' (2007). מרכזי פיתוח תעסוקת חרדים (מפת"ח): מאפיינים סוציו-דמוגרפיים ותעסוקתיים של הפונים והפעילות במרכזים – דוח מס' 1. משרד התעשייה המסחר והתעסוקה – מינהל מחקר וכלכלה.

שני, א' (2005). חרדים מהגרים לישראליות: הדיסקורס של בחורים מהקהילה החרדית על 'היציאה לשאלה' ותהליך השתלבותם בחברה הישראלית. רמת גן: חמו"ל.